

Землянська А.В.

кандидат філологічних наук
доцент кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Чимиркова О.І.

студентка IV курсу
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ
ОСМИСЛЕННЯ ПОСТАТЕЙ КЛАСИКІВ
У ЗБІРЦІ ЕСЕ ЄВГЕНА БАРАНА «ШОКОЛАДНА УКРАЇНА»**

Анотація. Стаття розкриває розуміння Є. Бараном значення Т. Шевченка та І. Франка для становлення української нації та затвердження унікальності українського народу крізь призму сучасності. Зауважується, що для автора ці постаті є символом непоборного духу, самоідентифікації та внутрішньої величі людини.

Ключові слова: есе, метажанр, національна ідентичність, шевченківська людина.

Є. Баран – український літературознавець і критик, увійшов у вітчизняний літературний процес ще й як есеїст. Його доробок у цьому жанрі досить значний: це збірки «Замах на міражі» (1997), «Порнографічна сутність правди» (2007), «У полоні стереотипів» (2009), книга щоденникових нотаток та есеїстики «Наодинці з літературою» (2007) та ін.

Сам жанр есе на сьогодні розкриває перед митцями і критиками неабиякий простір для самовираження та водночас – оцінки минулого, теперішнього і прозирання у майбутнє. «Я вільно викладаю свою думку про всі предмети, навіть ті, що виходять за межі розуміння і кругозору. Висловлюю її не задля того, аби дати поняття про речі, а для того, щоб дати поняття про мої переконання» [цит. за: 3], – так висловився про суть есе М. Монтень, «батько» жанру. І визначальні риси есеїстики сприяють поставленому завданню: невеликий обсяг текстів, конкретна тема, її суб'єктивне тлумачення, вільна композиція, діалог із читачем або привід для спілкування, який пропонує автор, і напрямки міркувань, що він їх намічає. При цьому, у такій розмові «нашвидкуруч» письменник не перевантажує читача інформацією, подаючи лише ті факти, що потребують осмислення і

дискусії.

Хоча есе – жанр, народжений ще в кінці XVI ст., сьогодні серед українських письменників він має неабияку популярність. Причини такого злету – легка манера письма, швидка реакція на події, можливість лаконічно і по суті оформити і донести через уявні або реальні образи й ситуації свої думки, переживання, враження тощо.

Деякі дослідники літератури non-fiction зауважують, що поєднання в есеїстичних текстах суб'єктивного і об'єктивного, ознак публіцистики, документалістики і художньої літератури робить есе «метажанром» («гібридним жанром», «наджанром», «мегажанром»), що демонструє прагнення митців вийти із умовно-літературного у загальнокультурний простір [6].

Так, Є. Баран часто у своїх творах порушує питання про роль українських письменників у літературі та вітчизняній і зарубіжній культурах узагалі. Наприклад, у збірці літературо-критичних статей «Тиша запитань» представлені його роздуми над творчістю класиків та сучасних представників мистецтва слова: О. Гончара, Є. Маланюка, Гр. Тютюнника, прикарпатських письменників. Збірка «спогадових есеїв» «Дев'яності навиворіт» пропонує осмислення літературного процесу 90-х рр. XX ст. Письменник наголошує, що така форма робить відтворювані образи більш зримими, а історії правдивими [див.: 4].

Є. Баран наголошує про те, як важливо шукати співбесіди у часі і просторі. Есеїстика дозволяє йому бути почутим. Збірка есе «Шоколадна Україна», що вийшла друком у 2016 р., не стала винятком. На її сторінках розкриваються погляди автора на літературу, історію та політику. Героями його текстів є Ю. Андрухович, С. Пушик, В. Стефаник, І. Франко, К. Цісик, М. Черемшина, Т. Шевченко, Є. Юрчак, та ін.

Сама збірка названа за одним із есе, присвяченим виборам Президента України у 2014 р., які виграв П. Порошенко. Власне, йшлося про новий курс розвитку країни, важко виборюваний під час Революції Гідності та закріплюваний воїнами АТО. Автор твору говорить про страхи і сподівання, недовіру і прагнення вірити у краще, про національну свідомість та величезну відповідальність, яка лягає на як Президента, так і на кожного українці. Тож стає очевидним, чому збірка «Шоколадна Україна» розпочинається із звернення до постаті Т. Шевченка як Генія нації, Пророка, Великого Кобзаря свого народу.

Останнім часом все частіше з'являються розвідки про самого класика та студії його творчості, незважаючи на значний доробок шевченкіани, а урочисті заходи, присвячені йому, стають більш масштабними. Усе ж митці

намагаються подати власне бачення роль Кобзаря в українській історії та культурі, їх особисте становлення, вплив на сучасників [див.: 5; 7; 8 та ін.].

Незважаючи на те, що *«найтяжче сказати про Тараса Шевченка, коли багато вже сказаного...»* [1, с. 5], знайшов правильні слова, аби читач ще раз спробував зрозуміти неперевершеного українського генія, і Є. Баран. У його есе *«Животворящий Шевченко... Від Шевченка до шевченківської людини»* лунає думка, що вивчення творчості митця починається ще в школі, та люди навряд чи розуміють до кінця все, із чим поет звертався до різних поколінь і часів. *«Кожний виступ у Шевченківські дні є немовби складанням іспиту на зрілість: громадську, професійну, людську. Се нелегко, а особливо, коли громада, збуджена, втомлена, злякана, збайдужіла, <...> чекає від виступаючого мало що не сили єрихонської труби, яка розвалить ворожі мури і ворожі підступні замисли»* [1, с.5], – зауважує Є. Баран. Він стурбований питанням патріотизму в сьогоденні, враховуючи події, що відбуваються на сході України протягом останніх років. Адже, на жаль, підкреслює критик, українці згадали про патріотизм лише за необхідності, коли виникла потреба. Й не знаючи, як знайти вихід із цієї ситуації, розгублені, сподіваються на диво *«на хвилях революційних очікувань»* [1, с. 6].

На думку автора, найбільша проблема – внутрішній ворог, якого носить в собі людина. Саме його найважче перемогти. Тож боротися із цим ворогом він пропонує силою Шевченкового слова та *«правдою Шевченківського Чину»* [1, с. 6]. Він звертається до слів М. Шлемкевича, українського філософа, який у 1954 р. в праці *«Загублена українська людина»* зазначив, що сучасна людина зовсім інша, ніж у попередні століття, адже *«народилася з пориву створити свій власний новий світ із власних джерел і власних сил»* [див.: 1, с. 6]. Гаслами такої людини уже на поч. ХХІ ст. знову стає виведений Т. Шевченком заклик *«Борітеся – поборете!»*. Тож для Є. Барана сучасна людина є зразком людини шевченківської: має жагу до свободи, прагнення побудувати власну державу і ствердити себе як представника своєї нації – цілі, сповідувані самим Кобзарем.

І хоча Україна так і не побудувала власну, сталу політику, однак в нех був і залишається її унікальним здобутком є поезія Т. Шевченка у якій відтворена вся наша країна з її культурою, історією, політикою, менталітетом тощо.

В есе Є. Баран чітко пояснює, чому з такою пристрасстю і наполегливістю закликає наслідувати місію українського генія. Як стверджує митець, його сучасники втрачають віру в себе, власні сили, покликання, втрачають ту самобутність, яка була притаманна поетові та його творам.

Йдеться, насамперед, про впевненість у власній справі, що підтверджують наведені в есе рядки зі «Спогадів про Шевченка» І. Тургенєва: *«Самолюбие в Шевченке было очень сильное и очень наивное в то же время: без этого самолюбия, без веры в призвание он неизбежно погиб бы в своем закаспийском изгнании (...)*» [цит. за: 1, с. 7].

Тож порятунком держави, на думку Є. Барана, міститься в усвідомленні *«животворящої правди Шевченківського слова (Слова-Бога, Слова-Чину, Слова-Бою)*» [1, с. 7]. За прикладом Кобзаря, найголовніше не перетворюватись на національного месію, а лише пам'ятати головне – *«в житті важлива не поза, а позиція»* [1, с. 8].

Наведені переконання Є. Барана щодо поета виправдовують назву есею *«Животворящий Шевченко...»*, оскільки він розглядає його не лише як видатного майстра українського слова, а й як масштабну історичну фігуру, що надихає на боротьбу, приклад для наслідування, панацею від зневіри. Завдяки епіграфу до твору: *«І з'явився йому ангел Господній у вогняному полумені посеред куща. Глянув він, аж ось вогнем палає куш, а не згорає» (Вихід 3.2)*, легко провести паралель: наш Мойсей – це Т. Шевченко. А ми – шевченківські люди, маємо йому довіряти й нести правду *«святую животворящу» (П. Куліш «Слово над гробом Шевченка»)*.

Так само величною постає в есе Є. Барана і особистість І. Франка. Твір критика спрямований на подолання певних стереотипів і міфів про класика української літератури. І щоб не бути поверховим, проникаючи у творчість Іншого, у чужий світ, не зрозумівши власного, Є. Баран пропускає особистість митця крізь себе, зіставляючи світоглядні засади і життєві принципи.

Розмова з читачами в есе *«Іван Франко: непоборні міфи. Pro s contra...»* починається із зізнання: *«Для мене Іван Франко – людина, яка йшла дорогою життя, стверджуючи і заперечуючи власне «я», аби пробудити в масі (юрбі) потребу національної окремішності»* [2, с. 57]. Автор переконує, що всі штампи і кліше, які, переважно за радянських часів, використовували по відношенню до українського письменника: *«соціаліст марксистського ґатибу»*, атеїст та ін. – були своєрідною маніпуляцією з боку влади та її прислужників у мистецьких і наукових колах. Причиною цього, за Є. Бараном, є сприйняття сучасниками Франкових праць як *«замаху на особисту свободу»*, яку вони, за критиком, розуміли з позицій рабської ідеології.

Тож, перераховуючи різні підходи до осмислення постаті митця, його ролі в тогочасному соціумі, філософських та історіософських поглядів тощо, автор есе знову приходить до твердження, що всі ці спроби вмістити постать

Генія в конкретну методику або вчення, канонізувати його чи розвінчати цей канон, не відповідають силі його таланту і силі особистості. Усе його життя є його творчістю, і, натомість, його художні й публіцистичні тексти – своєрідним життєписом. «*Це генії, – характеризує такий тип особистості Є. Баран, – вибранці долі, великі й оригінальні в доброму і злому, у щасті і в стражданні. Це корифеї літератури, творці нових напрямків...*», життя яких саме по собі – це архітвір, адже «*навіть нездарно розповідане, збагачує скарбницю людського духу*» [цит. за: 2, с. 60].

Критик робить висновок, що для таких геніальних постатей найкращий спосіб пізнання – якомога точніше пізнавання й опис біографії, занурення в їх життя. І головне – якщо сучасники своїми «*дріб'язковими душами*» не здатні досягнути «*великого Чину*» І. Франка та інших «*велетнів духу*», то й не варто сумніватися в його усталеному місці в українському культурному просторі. Саме пізнання цих геніїв дозволяє усвідомлювати власну унікальність як представника певної нації та свого народу.

Отже, Є. Баран у своїх есе, поданих у збірці «*Шоколадна Україна*» і присвячених найвеличнішим постатям вітчизняної культури – Т. Шевченку та І. Франку, нагадує сучасникам про велич цих постатей та роль у консолідації та самовизначенні української нації та свого народу. Найголовніше, до чого повертають митці, – це подолання суперечностей в самому собі та збереження свого «Я». Автор есеїв починає цей шлях із себе.

Література

1. Баран Є. Животворящий Шевченко... Від Шевченка до шевченківської людини. *Шоколадна Україна*. Брустури: Дискурсус, 2016. С. 5–8.
2. Баран Є. Іван Франко: непоборні міфи. Pro і contra... *Шоколадна Україна*. Брустури: Дискурсус, 2016. С. 57–60.
3. Есе. URL: <http://www.ukrlit.net/info/criticism/essay.html>.
4. Євген Баран // Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. Франка. URL: <http://lib.if.ua/litprem/1330246093.html>.
5. Мажара Н.С. Постать Тараса Шевченка у рецептивному вимірі літератури «non-fiction» (на матеріалі мемуарної діалогії Г.Костюка «Зустрічі і прощання»). *Мова. Свідомість. Концепт*: зб. наук. праць / відп. ред. О.Г. Хомчак. Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хельницького, 2014. Вип. 4. С. 44–49.
6. Мажара Н.С. Теорія метажанру в контексті літератури «non fiction». *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. №19(230). С. 65–69.
7. Стадніченко О. Тарас Шевченко в українській мемуаристиці кінця

XIX – початку XXI століття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2014. Вип. 1(31). С. 223–226.

8. Шарова Т.М., Шаров С.В. Історія української літератури 40–60 рр. XIX ст.: підручник. Мелітополь: Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2018. 201 с.

Зотова В.Г.

кандидат педагогічних наук

*доцент кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Гурдуз К.О.

*кандидат філологічних наук, заступник директора з виховної роботи
вчитель англійської мови*

*Чернігівська загальноосвітня школа I–III ступенів Чернігівської селищної
ради Чернігівського району Запорізької області*

Носенко О.О.

вчитель англійської мови

*Чернігівська загальноосвітня школа I–III ступенів Чернігівської селищної
ради Чернігівського району Запорізької області*

РОМАН СТЕПАНА ПРОЦЮКА «ІНФЕКЦІЯ»: ПОЕТИКАЛЬНІ МАРКЕРИ

***Анотація.** У статті увага зосереджується на поетикальних маркерах роману С. Процюка «Інфекція», що дає можливість авторам аналізувати його як постмодерністський текст. Композиція твору, архітектоніка образів відзначаються не лише складністю взаємодії і взаємопроникнення усіх компонентів, а й своєрідною грою, тими новими смислами, яких набуває твір завдяки їй.*

***Ключові слова:** постмодерністський текст, поетикальний маркер, роман, композиція, художній образ, гра.*

Літературному процесу помежів'я XX – XXI століть притаманні численні суперечності. Так само можна узагальнено схарактеризувати постмодерністські тексти. Переважна більшість літературознавців, які досліджували і продовжують досліджувати їх масив, наголошують на тому, що єдиної й об'єктивної оцінки цих творів немає і взагалі не може бути.